

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-62>

УДК 336.7338.45

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

METHODICAL APPROACHES TO ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Суханова Алла Валеріївнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7238-7484>**Sukhanova Alla**

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Стаття присвячена актуальним питанням методів оцінки конкурентоспроможності підприємств. Економічна оцінка та діагностика конкурентоспроможності підприємств передбачає використання системи методологічних підходів, при яких диференціація, критерії, модельні показники визначають адекватність результатів з урахуванням специфіки конкурентного середовища. Проаналізовано, що серед методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства при належному інформаційному забезпеченні найточнішою є параметрична (індикаторна, критеріальна) група методичних прийомів. При цьому об'єктивна оцінка конкурентоспроможності підприємств проводиться методами, в яких остаточним розрахунком є розрахунок інтегрального індексу конкурентоспроможності. Існують ефективні методи визначення конкурентної позиції компанії з урахуванням стратегічного потенціалу компанії, що дозволяє оцінити раціональність концепції стратегічного позиціонування суб'єкта господарювання в економічній системі. Враховуючи, що основною рисою конкурентоспроможності компанії є динаміка, рівень конкурентної позиції не можна вважати довгостроковою характеристикою конкурентного статусу підприємства, незважаючи на ефективність економічної та фінансової діяльності, ми пропонуємо використовувати матрицю (стратегічну) методів оцінки.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, методичні підходи, методики конкурентоспроможності підприємства, Модель БКГ, метод Мак Кінсі, модель Shell/DPM, метод PIMS, модель Портера, чинники конкурентоспроможності підприємства, фактори конкурентоспроможності підприємства.

Статья посвящена актуальным вопросам методов оценки конкурентоспособности предприятий. Экономическая оценка и диагностика конкурентоспособности предприятий предусматривает использование системы методологических подходов, при которых дифференциация, критерии, модельные показатели определяют адекватность результатов с учетом специфики конкурентной среды. Проанализировано, что среди методов оценки конкурентоспособности предприятия при должном информационном обеспечении точной является параметрическая (индикаторная, исходная) группа методических приемов. При этом объективная оценка конкурентоспособности предприятий проводится методами, в которых окончательным расчетом является расчет интегрального индекса конкурентоспособности. Существуют методы определения конкурентной позиции компании с учетом стратегического потенциала компании, что позволяет оценить рациональность концепции стратегического позиционирования предприятия в экономической системе. Учитывая, что основной чертой конкурентоспособности компании является динамика, уровень конкурентной позиции нельзя считать долгосрочной характеристикой конкурентного статуса предприятия, несмотря на эффективность экономической и финансовой деятельности, мы предлагаем использовать матрицу (стратегическую) методов оценки.

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, методические подходы, методики конкурентоспособности предприятия, Модель БКГ, метод Мак Кинси, модель Shell/DPM, метод PIMS, модель Портера, факторы конкурентоспособности предприятия, факторы конкурентоспособности предприятия.

The article is devoted to topical issues of methods for assessing the competitiveness of enterprises. Economic assessment and diagnostics of the competitiveness of enterprises involves the use of a system of methodological approaches, in which differentiation, criteria, model indicators determine the adequacy of the results, taking into account the specifics of the competitive environment. It is analyzed that among the methods of assessing the competitiveness of the enterprise with proper information support is the most accurate parametric (indicator, criterion)

group of methods. At the same time, an objective assessment of the competitive position of enterprises is provided by methods in which the final calculation is the calculation of an integrated indicator of competitiveness. There are effective methods of determining the competitive position in terms of strategic potential of the enterprise, which allow to assess the rationality of the concept of strategic positioning of the subject of the economic system. Given that the main property of the competitiveness of the enterprise is dynamism, the level of competitive position can not be considered as a long-term characteristic of the competitive status of the enterprise regardless of the efficiency of economic and financial activities, so we propose to use matrix (strategic) evaluation methods. The essence of matrix methods is that the competitive position of similar enterprises is reflected in the matrix of competitiveness according to certain evaluation parameters. The competitiveness matrix of the enterprise can be considered as a graphical interpretation, in which each axis characterizes one of the parameters of competitiveness (single- or multi-criteria system) and in combination reflects the position of the enterprise in a competitive environment. Under modern conditions, the competitive environment of monopoly and the environment of perfect competition are quite radical models of market economy and are rarely used. Thus, the more efficient the market, the stronger the competition, the more important is the competitiveness of the enterprise and its products.

Keywords: enterprise competitiveness, methodological approaches, methods of enterprise competitiveness, BCG model, McKinsey method, Shell/DPM model, PIMS method, Porter model, factors of enterprise competitiveness, factors of enterprise competitiveness.

Постановка проблеми. Сьогодні посилення конкуренції є ознакою сучасного економічного середовища як в Україні, так і в усьому світі. У сучасних умовах, що характеризуються постійними змінами факторів навколишнього середовища та збільшенням ділового ризику, питання забезпечення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та міжнародному ринку стає все більш актуальним. На основі таких тенденцій провідні країни впроваджують сучасні моделі управління міжнародною конкурентоспроможністю корпорацій та їх виокремлення в одне з ключових завдань економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі приділяється значна увага проблемам забезпечення конкурентних переваг підприємств. Вагомий науковий внесок у розвиток теорії і практики конкурентоспроможності як елемента стратегічного управління підприємством зробили відомі зарубіжні й вітчизняні вчені, зокрема Г. Азоєв, С. Анохін, О. Арєф'єв, І. Білий, І. Бланк, Ю. Брігхем, В. Василенко, О. Виханський, В. Іванов, С. Козловський, Л. Костирко, С. Покропивний, М. Портер, Р. Солоу, А. Томпсон, Й. Шумпетер, А. Юданов та ін.

Різним аспектам проблем конкурентоспроможності підприємства присвячено праці вітчизняних і зарубіжних економістів, таких як: Дайан А., Оливье А., Урсе Р., Беленський П., Довгань Л.Є., Немцов В.Д., Старовойтов М., Фомин П та інших. Однак в науковій економічній літературі все ще тривають активні дискусії з питань теоретичного і методичного забезпечення й оцінки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження методики оцінювання конкурентоспроможності

підприємства, виявленні тенденцій її чинників, конкурентних переваг та розробленні на цій основі практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентної позиції країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання інструментів оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання є одним з найбільш актуальних питань, пов'язаних з проблемами їх виживання та розвитку в ринкових умовах. Узагальнюючи результати досліджень з даної теми, ми можемо систематизувати методи діагностики та оцінки (табл. 1).

Кількісні методи включають обчислення відносних величин (коефіцієнтів, показників), що визначають рівень ключових показників для певних аспектів конкуренції, а потім інтегрують їх у групові та інтегровані показники. З їх допомогою можна оцінити реальні можливості організації змагань у сферах стратегічного управління та прийняти правильне управлінське рішення. Однак ця техніка не позбавлена суб'єктивного бачення, оскільки використовується вагові коефіцієнти, встановлені експертами.

Якість: вона має низький ступінь математичної формалізації. Вони не дозволяють використовувати оцінку конкурентоспроможності організації під час аналізу. Однак якісні методи дозволяють оцінити фактичні факти.

Матричні методи вимагають використання матриць. Основою методу є аналіз двовимірних матриць, які побудовані за принципом системи координат та сутності компанії в оцінці маркетингу компанії. Недоліком цього методу є недостатня кількість факторів оцінки, обмежена кількість характеристик.

Індексні – розрахункові, кількісні методи, пов'язані з визначенням одиничних індексів

Таблиця 1

Класифікація методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства

Ознака класифікації	Група методів	Методи
За способом оцінювання	Кількісні	Диференційований метод, інтегральний метод, метод різниць, метод балів
	Якісні	SWOT-аналіз, метод експертних оцінок, евристичні методи
За формою представлення результатів	Матричні	Матриця БКГ, матриця Мак Кінсі, матриця Shell/DPM, метод PIMS, матриця Ансоффа
	Індексні	Інтегральні методи, метод конкурентних переваг, теорія ефективної конкуренції, конкурентоспроможність продукції
	Графічні	Радіальна діаграма, багатокутник конкурентоспроможності, метод профілів
За показниками і змінними, що використовують під час аналізу	Методи, що характеризують ринкові позиції	Модель БКГ, метод Мак Кінсі, модель Shell/DPM, метод PIMS, модель Портера
	Методи, що характеризують рівень менеджменту	Метод LOTS, метод експертної оцінки, ситуаційний аналіз, карти стратегічних груп, бенчмаркінг
	Методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність	Методи фінансово-економічного аналізу, методи прогнозування фінансового стану
За ступенем охоплення аспектів функціонування підприємства	Спеціальні	Конкурентоспроможність продукції, матричні методи
	Комплексні	Індексні, інтегральні методи, метод балів
За рівнем ухвалення рішення	Стратегічні	Модель БКГ, метод Мак Кінсі, модель Shell/DPM
	Тактичні	Інтегральні методи, аналіз конкурентних переваг, теорія ефективної конкуренції, конкурентоспроможність продукції, самооцінка

Джерело: сформовано автором на основі джерела [8]

за основними аспектами діяльності організації та їх зведення до інтегрального показника. Цей метод дозволяє виконувати складні обчислення та прості математичні операції.

Для створення конкурентного багатокутника використовуються графічні методи. Перевагами є простота та чіткість, але графічний метод не враховує різну вагу факторів конкурентоспроможності та не дозволяє визначити рівень загального критерію конкуренції і використання багатьох функцій незрозуміла.

Організації: виробництво, маркетинг, фінанси тощо. Комплексні методи базуються на комплексному підході та забезпечують аналіз усього спектру найважливіших параметрів роботи компанії. Використовуючи ці методи, можна отримати найбільш точну інформацію про конкурентоспроможність компанії на основі порівняно великого переліку переваг, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні екологічні параметри.

Стратегічні методи в першу чергу характеризують конкурентні позиції компанії на ринку.

Тактичні методи засновані на оцінці певних аспектів діяльності компанії, а рішення, засновані на їх результатах, часто є короткочасними.

Залежно від класифікації, метод може належати до різних груп. Матриця БКГ, наприклад, є матричним методом у формі представлення результатів, але аналітично характеризує ринкову позицію компанії, а рівень прийняття рішень є одним із стратегічних методів. З цього можна зробити висновок, що на практиці всі методи взаємопов'язані.

Існування найрізноманітніших методологічних підходів до оцінки конкурентоспроможності компанії призводить до виявлення груп методів та загальної класифікації. Основними методами оцінки конкурентоспроможності компанії є методи, засновані на життєвому циклі товару, частці ринку, ефективній теорії конкуренції, конкурентній перевазі, оцінці конкурентоспроможності товару тощо. Перераховані плюси і мінуси найпопулярніших дев'яти груп у табл. 2.

Таблиця 2

Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства

Метод	Переваги	Недоліки
Методи, засновані на аналізі порівняльних переваг	Найбільш поширений і простий у розрахунках	Статичність отриманих оцінок, неможливість адекватно оцінити конкурентні позиції підприємства, майже не відображає взаємодію виробника продукції з ринком
Методи, що базуються на теорії рівноваги підприємства і галузі	Якісне оцінювання на рівні галузей різних країн	Великою мірою об'єктивно відображає лише зовнішні умови роботи, майже не характеризує здатність до адаптації
Методи, основані на теорії якості товару	Аналіз якості виготовленої продукції та значна увага до споживачів	Не враховується ефективність виробничо-збутової діяльності підприємства; використовується для виробників одного виду продукції; відбувається ідентифікація конкурентоспроможності продукції та підприємства
Методи побудовані на основі теорії ефективної конкуренції	Глибокий аналіз внутрішнього стану, можливість порівняння із середньогалузевими показниками	Складне узагальнення результатів аналізу (отримання інтегральної оцінки) та великий обсяг розрахунків, не дозволяє оцінити динаміку факторів, що впливають на рівень конкурентоспроможності
Матричні методи	Можливість дослідження розвитку конкуренції у динаміці	Концентрація уваги лише на одній стратегії; обмеженість кількості характеристик, що використовуються для оцінювання конкурентоспроможності
Інтегральний метод	Дозволяє отримати однозначні оцінки конкурентних позицій виробника; є досить простим і наочним	Не дає можливості для глибокого аналізу і виявлення резервів підвищення рівня конкурентоспроможності; не враховує галузеві особливості; обмеженість використання для підприємств зі значною номенклатурою товарів
Методи, основані на теорії мультиплікаторів	Можливість оцінити велику кількість показників підприємства	Громіздкий метод; результати є об'єктивними для нетривалого проміжку часу
Методи визначення позиції в конкуренції з погляду стратегічного потенціалу підприємств	Аналіз окремих елементів потенціалу	Складність інформаційного забезпечення розрахунків, трудомісткий алгоритм, оцінка лише внутрішніх чинників без дослідження впливу зовнішнього середовища
Методи, основані на порівнянні з еталоном	Наочний і комплексний при порівнянні	До складу досліджуваних факторів не включають показники, що характеризують силу і напрям впливу зовнішнього середовища

Джерело: сформовано автором на основі джерела [9; 10; 11]

Слід вивчити питання оцінки конкурентоспроможності підприємства. Розглянуті методи самі по собі не відповідають потребам українських підприємств, оскільки питання вибору універсального показника та факторів конкурентоспроможності, що визначають його рівень, залишається невирішеним. Вибір методу або методів індивідуальний для кожного підприємства і визначає завдання, які необхідно вирішити, рівень прийняття рішень та фактори конкурентного середовища.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження було обговорено сутність та конкуренто-

спроможність підприємства, проаналізовано фактори та методи оцінки конкурентоспроможності підприємства.

А також було сформовано систему методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, яка включає в себе такі групи: матричні, графічні, індексні та аналітичні. Сформовано основні блоки побудови моделі управління конкурентоспроможності експортно-орієнтованого підприємства та побудовано її концептуальну схему. За допомогою методичних рекомендацій знайдено три основні групи показників внутрішньої

конкурентоспроможності для експортно орієнтованих підприємств. Реалізація кожного блоку моделі в цілому дозволить ефективно побудувати стратегію управління конкурентоспроможністю.

Очевидно, що найбільш повну інформацію можна отримати за допомогою декількох методів одночасно, але лише після того, як вона буде ретельно адаптована до української специфіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веллінгтон Дж. Конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій : Монографія. Київ : Бліц-Інформ, 2004.
2. Джонсон Р.А. Комплексне управління конкурентоспроможністю американських виробників : Навч. посібник. Київ : Бліц-Інформ, 2003.
3. Довбуш Р.А., Зозуля А.Л. Управління конкурентоспроможністю підприємств : Підручник. Харків : Основа, 2003.
4. Савчук В.І., Корж Д.А. Системи управління конкурентоспроможністю : Підручник. Харків : Основа, 2003.
5. Такамацу К. Методи управління конкурентоспроможністю японських виробників : Монографія. Київ : Бліц-Інформ, 2004.
6. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту : Підручник. Київ : Академвидав, 2003.
7. Кириченко О.М., Мігдальський А.В. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5428>
8. Левицька А. О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації. *Механізм регулювання економіки*. 2013. № 4. С. 155–163.
9. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств : теоретичні аспекти : моногр. Київ : ДАКККІМ, 2006. 144 с.
10. Самуляк В. Ю., Фещур Р. В. Оцінювання рівня розвитку підприємств. *Логістика: Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2008. № 633. С. 627–636.
11. Фещур Р. В., Лебідь Т. В., Самуляк В. Ю. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 4. С. 27–32.

REFERENCES:

1. Vellington J. (2009) Konkurentospromozhnist transnatsionalnih korporatsiy [The competitiveness of multinationals]. Kyiv: Blits-Inform.
2. Johnson R. (2008) Kompleksne upravlinnya konkurentospromozhnisty amerikanskih, virobnykiv [Integrated management of competitiveness of US manufacturers]. Kyiv: Blits-Inform.
3. Dovbush R.A. (2011) Upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpriemstva [Managing enterprise competitiveness]. Kharkiv.
4. Savchuk V.I. (2008) Systemy upravlinnya konkurentospromozhnisty [The control system of competitiveness]. Kharkiv.
5. Takamatsu K. (2009) Metody upravlinnya konkurentospromozhnisty yapons'kykh vyrobnykiv [Management practices competitiveness of Japanese manufacturers]. Kyiv: Blits-Inform.
6. Kuzmin O.E. (2010) Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of management]. Kyiv: Akademvidav.
7. Kyrychenko O.M., Mikhalskyi A.V. (2017) Metody otsiniuvannya konkurentospromozhnosti pidpriemstva. *Efektivna ekonomika*, no. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5428>
8. Levytska A.O. (2013) Metody otsinky konkurentospromozhnosti pidpriemstva: vitchyzniani ta zakordonni pidkhody do klasyfikatsii. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, no. 4, pp. 155–163.
9. Drahan O.I. (2006) Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpriemstv: teoretychni aspekty: monohr. Kyiv: DAKKKIM, 144 p.
10. Samuliak V.Yu., Feshchur R.V. (2008) Otsiniuvannya rivnia rozvytku pidpriemstv. *Lohistyka: Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*, no. 633, pp. 627–636.
11. Feshchur R.V., Lebid T.V., Samuliak V.Yu. (2010) Metody otsiniuvannya konkurentospromozhnosti pidpriemstv. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no. 4, pp. 27–32.